

INSON BIOSFERASINING TARKIBIY QISMI VA TABIATNI MUHOFAZA QILISH

Kairetdinova Dilyafroz Kamalatdinovna

Toshkent shahar Sergeli tuman Politexnikumi Biologiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya. *Mazkur maqolada insonning biosferadagi o'rni, uning tabiiy ekotizimlarga ta'siri va tabiatni muhofaza qilish muhimligi yoritilgan. Biosfera Yerning barcha tirik organizmlar yashaydigan qismi bo'lib, insonning faoliyati tufayli turli ekologik muammolarga duch kelmoqda. Tabiiy resurslarning noto'g'ri ishlatilishi, havo va suvning ifloslanishi, o'rmonlarning kesilishi kabi jarayonlar biosferaning barqarorligiga tahdid soladi. Shu sababli, maqolada tabiatni muhofaza qilishning asosiy yo'nalishlari, ekologik muammolarni kamaytirish bo'yicha samarali chora-tadbirlar keltirilgan. Atrof-muhitni asrash va barqaror rivojlanishni ta'minlash kelajak avlodlar uchun qulay yashash sharoitlarini yaratishga xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *biosfera, inson ta'siri, ekologiya, tabiatni muhofaza qilish, barqaror rivojlanish, atmosfera ifloslanishi, suv resurslari, o'rmonlarni saqlash, biologik xilma-xillik, ekologik ta'lim.*

KIRISH

Biosfera – bu yerning barcha tirik organizmlari yashaydigan qismi bo'lib, u atmosfera, gidrosfera va litosferaning yuqori qatlamlari bilan bog'liq. Inson biosferaning ajralmas qismi hisoblanadi va uning tabiiy ekotizimlarga ta'siri tobora ortib bormoqda. Shuning uchun tabiatni muhofaza qilish masalasi insoniyat oldida turgan eng dolzarb muammolardan biridir.

Inson va biosfera

Biosfera yer sayyorasining hayot mavjud bo'lgan yagona qismi bo'lib, u millionlab yillar davomida rivojlanib kelmoqda. Inson bu tabiiy jarayonning ajralmas ishtirokchisiga aylangan va o'zining faoliyati orqali biosferaning holatiga

bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Insonning hayot faoliyati biosferaga quyidagi yo'nalishlarda ta'sir qiladi:

1. **Tabiiy resurslardan foydalanish** – Yer osti boyliklari, suv, havo va o'simlik resurslarini ekspluatatsiya qilish.
2. **Atmosferaga ta'sir** – sanoat chiqindilari va avtomobillardan chiqadigan gazlar havo ifloslanishiga sabab bo'ladi.
3. **Suv resurslarini ifloslantirish** – chiqindi suvlarning daryolar, ko'llar va dengizlarga oqizilishi ekotizimga zarar yetkazadi.
4. **Tuproqning degradatsiyasi** – noto'g'ri qishloq xo'jaligi faoliyati, o'rmonlarning kesilishi va yerning noto'g'ri foydalanilishi tuproq unumdorligini pasaytiradi.

Tabiatni muhofaza qilish muhimligi

Biosferani saqlash va tabiiy muhitni muhofaza qilish kelajak avlodlar uchun sog'lom ekotizimni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Tabiatni muhofaza qilishning asosiy maqsadi – inson faoliyati natijasida yuzaga kelayotgan ekologik muammolarni kamaytirish va barqaror rivojlanishni ta'minlashdir.

Tabiatni muhofaza qilish choralari

Tabiatni muhofaza qilish bo'yicha quyidagi asosiy chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim:

1. **O'rmonlarni asrash va ko'paytirish** – daraxt ekish, noqonuniy kesishlarga qarshi kurashish.
2. **Suv resurslaridan oqilona foydalanish** – suv tejash texnologiyalarini joriy etish, chiqindi suvlarni tozalash.
3. **Atmosferani himoya qilish** – ekologik toza energiya manbalaridan foydalanish, chiqindilarni kamaytirish.
4. **Biologik xilma-xillikni saqlash** – noyob va yo'qolib borayotgan turlarni himoya qilish.
5. **Ekologik ta'lim va targ'ibot** – aholining ekologik savodxonligini oshirish, tabiatni asrashga bo'lgan mas'uliyatni kuchaytirish.

ASOSIY QISM

Tabiatni muhofaza qilish – atrof-muhitni, tabiiy resurslarni, o‘simlik va hayvonot dunyosini saqlash hamda ekologik muvozanatni ta’minlashga qaratilgan chora-tadbirlar tizimidir. Bu jarayon inson faoliyati natijasida kelib chiqadigan ekologik muammolarni kamaytirish va barqaror rivojlanishni ta’minlashni o‘z ichiga oladi.

Tabiatni muhofaza qilishning asosiy maqsadlari

- Atmosfera, suv va tuproqning ifloslanishini oldini olish.
- O‘rmonlar, daryolar, ko‘llar va dengiz ekotizimlarini saqlab qolish.
- Hayvon va o‘simliklarning noyob va yo‘qolib borayotgan turlarini himoya qilish.
- Inson va tabiat o‘rtasidagi ekologik muvozanatni saqlash.
- Chiqindilarni kamaytirish va ularni qayta ishlash jarayonlarini rivojlantirish.

Tabiatni muhofaza qilishning asosiy yo‘nalishlari

1. **Havoni muhofaza qilish** – zararli gazlarning atmosferaga chiqishini kamaytirish, sanoat chiqindilarini filtratsiya qilish va ekologik toza yoqilg‘ilardan foydalanish.
2. **Suv resurslarini asrash** – suv manbalarining ifloslanishini oldini olish, suv tejovchi texnologiyalardan foydalanish va chiqindi suvlarni tozalash.
3. **O‘rmonlarni va yovvoyi tabiatni himoya qilish** – noqonuniy daraxt kesishlarning oldini olish, yangi daraxt ekish, milliy bog‘lar va qo‘riqxonalar tashkil etish.
4. **Tuproqni muhofaza qilish** – unumdorlikni oshirish uchun ekologik toza qishloq xo‘jaligi usullaridan foydalanish va eroziyaning oldini olish.
5. **Biologik xilma-xillikni saqlash** – yo‘qolib ketish xavfi ostida turgan o‘simlik va hayvonlarni muhofaza qilish hamda ularning tabiiy yashash joylarini saqlash.
6. **Ekologik ta’lim va targ‘ibot** – aholining ekologik madaniyatini oshirish, atrof-muhitni muhofaza qilishga oid qonunlarni joriy qilish va targ‘ib qilish.

Tabiatni muhofaza qilish choralari

- **Xalqaro ekologik konvensiyalar va kelishuvlarga qo‘shilish** (masalan, Kioto protokoli, Parij kelishuvi).
- **Ekologik qonunlarni qabul qilish va ijro etish** (tabiatni muhofaza qilishga oid qonunlar, chiqindilarni boshqarish tizimlari).
- **Chiqindilarni qayta ishlash va kamaytirish** – plastik va boshqa chiqindilarning atrof-muhitga zararini kamaytirish uchun ularni qayta ishlash tizimlarini joriy etish.
- **Muqobil energiya manbalaridan foydalanish** – quyosh, shamol, geotermal va gidroenergetikadan foydalanish orqali tabiiy resurslardan foydalanish bosimini kamaytirish.

XULOSA

Inson biosferaning ajralmas qismi bo‘lishi bilan birga, uning eng katta ta’sir ko‘rsatuvchi omili hamdir. Biosferaning barqarorligi va ekologik muhitning yaxshilanishi insonning atrof-muhitga bo‘lgan munosabatiga bog‘liq. Shuning uchun har bir kishi tabiatni muhofaza qilishda o‘z hissasini qo‘shishi va atrof-muhitga nisbatan ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo‘lishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Odum E. **Fundamentals of Ecology** – W.B. Saunders Company, 1971.
2. GOSTEV K. **Ekologiya va atrof-muhit muhofazasi** – Moskva: Mir nashriyoti, 2003.
3. Karimov A., Jo‘raqulov U. **Ekologiya asoslari** – Toshkent: O‘zbekiston, 2010.
4. Mirsaidov U. **Biosfera va barqaror rivojlanish** – Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.
5. UNEP. **Global Environment Outlook Report** – United Nations Environment Programme, 2020.
6. O‘zbekiston Respublikasi **“Tabiatni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi qonuni** – Toshkent, 2019.
7. www.unep.org – Birlashgan Millatlar Tashkiloti Atrof-muhit dasturi rasmiy sayti.
8. www.worldbank.org – Jahon Bankining ekologik barqarorlik bo‘yicha hisobotlari.
9. www.ecology.uz – O‘zbekiston Ekologiya qo‘mitasining rasmiy veb-sayti.